

РОЗДІЛ II. ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 371.315.6

Світлана Генкал

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0001-7812-6103

DOI 10.24139/2312-5993/2018.05/089-099

ФОРМУВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ

У статті обґрунтовуються педагогічні умови формування в майбутніх учителів біології потенціалу професійного саморозвитку. Професійний саморозвиток розглядається як усвідомлений, цілеспрямований процес максимального розкриття особистісного потенціалу майбутнього фахівця, що забезпечується цілим комплексом педагогічних умов та засобів, що задовольняють пізнавальні й духовні потреби особистості, сприяють актуалізації та вдосконаленню здібностей. Зазначається, що вищою формою професійного саморозвитку є творча самореалізація, під час якої відбувається втілення в життя здібностей особистості в соціально значущому виді діяльності.

Ключові слова: професіоналізм, професійна компетентність, професійний саморозвиток, педагогічні умови, творча самореалізація, професійна мобільність, учитель біології.

Постановка проблеми. Інтеграція України у світовий освітній простір вимагає постійного вдосконалення національної системи освіти, пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг, апробації й упровадження інноваційних педагогічних технологій, реального забезпечення рівного доступу всіх її громадян до якісної освіти, можливостей і свободи вибору в освіті, модернізації змісту освіти відповідно до світових тенденцій і вимог ринку праці.

Державні документи (Конституція України, Національна доктрина розвитку освіти, Державна цільова комплексна програма «Вчитель», закони: «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту» та інші нормативно-правові акти) регламентують діяльність у сфері освіти, визначаючи перспективи розвитку сучасної освіти, її модернізації. Метою «Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки» є: підвищення доступності якісної, конкурентоспроможної освіти для громадян України відповідно до вимог інноваційного сталого розвитку суспільства, економіки, кожного громадянина; забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними задатками, здібностями, потребами на основі навчання впродовж життя [4].

Реалізація поставленої мети передбачає у вищій педагогічній школі високу результативність підготовки та виховання фахівців, здатних працювати на засадах новітніх педагогічних технологій, сучасних підходах до організації навчально-виховного процесу. Для цього необхідно створити умови для неперервного творчого професійного зростання майбутніх педагогів, формування соціально зрілої розвиненої особистості.

Сучасна загальноосвітня школа потребує фахівців, здатних забезпечити цілеспрямований інтелектуальний розвиток особистості, її творче і культурне зростання. Сучасний учитель, який володіє високим професіоналізмом і компетентністю, покликаний задовольнити цей запит.

Аналіз актуальних досліджень. Унаслідок тривалого пошуку теоретико-практичних засад формування професіоналізму вчителя біології педагогічною наукою було визначено такі категорії, як «професіоналізм», «професійна компетентність», «професійний саморозвиток».

У «Педагогічному словнику» поняття «професіоналізм» розглядається як висока підготовленість до виконання завдань професійної діяльності. Професіоналізм спеціаліста виявляється в систематичному підвищенні кваліфікації, творчої активності, здатності продуктивно задовольняти вимоги суспільного виробництва й культури. Передумовою досягнення професіоналізму є високий розвиток професійно важливих якостей особистості, її спеціальних здібностей [9, с. 136].

Професійна компетентність є багатоаспектною категорією, тому науковці розглядають її з позиції різних підходів: як професійну готовність та здатність суб'єкту праці до виконання завдань і обов'язків щоденної діяльності (К. Абульханова-Славська); як потенційну готовність розв'язувати завдання на професійному рівні (П. Симонов); як оволодіння фахівцем здатністю й уміннями виконувати визначені професійні функції та психічний стан, що дозволяє діяти самостійно й відповідально (А. Маркова); як наявність фахової освіти, глибокої загальної й спеціальної обізнаності, постійне підвищення власної науково-професійної підготовки (В. Зазикін, А. Чернишова); як комплекс знань, умінь, властивостей і якостей особистості, що забезпечують варіативність, оптимальність та ефективність побудови навчально-виховного процесу (В. Адольф).

Отже, професійна компетентність визначається як сума накопиченого досвіду й отриманих знань, що дозволяють фахівцю швидко вирішувати поставлені завдання у професійній сфері, уміння прогнозувати можливі наслідки діяльності, критичність мислення, а також професійна позиція.

Проблемі професійного саморозвитку особистості присвячені роботи багатьох учених (К. Абульханова-Славська, Г. Балл, О. Бодальов, М. Боритк, Л. Виготський, В. Іванов, Н. Кічук, Є. Климов, А. Марюкова, Л. Мітіна, Ю. Орлова, С. Рубінштейн, І. Харламов та ін.). Теоретико-методологічний рівень дослідження розроблено вченими: І. Бехом, Б. Вульффовом,

О. Газманом, Г. Звенигородською, О. Киричук, Б. Кобзар, А. Маслоу, К. Роджерсом та ін.).

Вітчизняні педагоги та психологи (І. Зязюн, І. Бех, В. Семиченко, В. Кремень, Н. Ничкало, Г. Балл, В. Рибалка та ін.) здійснили вагомий внесок у дослідження проблеми професійного саморозвитку.

С. Соколовська під професійним саморозвитком розуміє усвідомлений цілеспрямований процес особистісного і професійного самовдосконалення з метою творчої самореалізації у процесі виконання професійної діяльності [11, с. 34]. Л. Павленко, досліджуючи професійний саморозвиток учителя, указує на складові даного процесу: самоствердження, самовдосконалення, самоактуалізацію. Самоствердження – можливість проявити найкращі якості у значущій діяльності; самовдосконалення – можливість особистісного зростання, набуття й удосконалення якостей особистості, наявність яких наближає її до ідеалу, а також оволодіння новими видами діяльності; самоактуалізація – вища форма саморозвитку, спроможність особистості виявити в собі потенціал і використовувати його в житті для виконання свого призначення [8, с. 106].

Л. Мітіна зазначає, що професійний саморозвиток – це динамічний та неперервний процес самопроекування особистості, під час якого відбувається зростання, становлення, інтеграція особистісних рис, здібностей і реалізація в педагогічній діяльності професійно значущих знань і вмінь, що є умовою трансформації людиною свого внутрішнього світу. Під час професійного саморозвитку особистість проходить етапи самовиховання, самоосвіти, самовдосконалення в поєднанні з практичною діяльністю [7].

Цікавим, на нашу думку, є синергетичний підхід, запропонований О. Гандабурою. Дослідниця розглядає професійний саморозвиток як нелінійний процес якісних перетворень, що пов'язаний із можливістю вибору та містить у собі накопичення нових професійних можливостей, появу новоутворень і відбувається в чотири етапи: 1. Здійснення самопізнання (самоспостереження, самодіагностика, самоаналіз). Умовою самопізнання є наявність певного рівня самосвідомості. 2. Формування самооцінки та прийняття рішень про необхідність професійного самовдосконалення. 3. Постановка цілі професійного саморозвитку й розробка індивідуальної програми самоорганізації. 4. Практична реалізація професійного саморозвитку: самовиховання відповідних рис, саморегуляція, самоаналіз, самоконтроль та самокорекція [1, с. 60].

Слід відзначити, що проблема професійного саморозвитку студентів є досить актуальною сьогодні, її розв'язання потребує створення педагогічних умов, що забезпечать формування в майбутніх учителів компетентності та потреби в саморозвиткові, застосовуванні знань і здібностей до педагогічної діяльності.

Отже, педагогічною наукою розроблені теоретичні основи розв'язання проблеми професійного саморозвитку, самовдосконалення майбутніх учителів у процесі їхньої підготовки у вищому навчальному закладі. Однак, теоретичного обґрунтування потребують педагогічні умови фахового становлення майбутніх учителів біології, їх професійного саморозвитку.

Мета статті полягає в обґрунтуванні педагогічних умов формування в майбутніх учителів біології потенціалу професійного саморозвитку.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз психолого-педагогічної, науково-методичної літератури, узагальнення, систематизація – для розкриття змісту основних понять, підходів, моделей досліджуваних явищ; емпіричні – педагогічне спостереження за пізнавальною діяльністю студентів у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. У новому тлумачний словнику української мови саморозвиток розглядається як розумовий або фізичний розвиток людини, якого вона досягає самостійними заняттями, вправами; саморозвиток здійснюється власними силами, без впливу або сприяння яких-небудь зовнішніх сил [5, с. 144].

Складовими особистісного саморозвитку людини є: творчий, культурний, духовний, фінансовий, фізичний, професійний.

Основою професійного саморозвитку є ґрунтовні знання студентів: методологічні (основи сучасної педагогічної та біологічної науки, сучасні уявлення про наукову картину світу; актуальні проблеми шкільної біологічної освіти та шляхи їх вирішення); дидактичні (сучасні технології навчання, шляхи здійснення змістового та процесуального компонентів навчального процесу, дидактичний арсенал продуктивного навчання: методи, форми, прийоми навчання й контролю знань); методичні (вимоги до сучасного уроку біології, до організації та проведення лабораторних, практичних робіт, біологічних екскурсій, методи й методичні прийоми щодо розвитку загальноосвітніх і спеціальних умінь та навичок тощо); предметні (особливості будови, функціонування, екологія, еволюція біологічних систем на різних рівнях організації, особливості сучасного етапу розвитку сучасної біології тощо). Майбутній учитель повинен також опанувати систему вмінь, пов'язаних із предметною сферою й технологіями навчання [2].

Педагогічні умови, що забезпечують професійний саморозвиток студентів, визначаємо як: створене творче середовище, дієвість якого забезпечується сукупністю продуктивних методів, форм навчання, підходів, особливостей навчально-виховного процесу, що створюють мотиваційне поле професійної самореалізації; педагогічний супровід творчої самореалізації студентів; застосування вмінь та навичок у професійній діяльності; остаточне самовизначення та професійна спрямованість пізнавальної діяльності; формування системи цінностей; розвиток професійної рефлексії.

Творче середовище складається з соціокультурного, комунікативного і предметно-просторового оточення, що забезпечують розвивальний вплив на суб'єктів навчального процесу. До складу творчого освітнього середовища входять компоненти педагогічного процесу: мотиваційний, змістовий, особистісно-професійний, процесуальний, комунікативний компоненти.

Мотиваційний компонент передбачає наявність стійкого інтересу у студентів до майбутньої професійної діяльності та перспектив власного інтелектуального зростання. Професійні мотиви є основою формування усвідомленого прагнення майбутнього вчителя до всебічного розкриття своїх можливостей і здібностей, досягнення високих рівнів професіоналізму та компетентності, що забезпечує поступальний розвиток особистості. Пізнавальний мотив, мотив самовираження й саморозвитку, досягнення соціального успіху позитивно впливають на професійний розвиток. Максимальна самореалізація майбутнього педагога забезпечує відчуття успіху, довіри, визнання, схвалення, кар'єрного зростання.

Отже, зовнішній професійний мотив підкріплюється внутрішнім пізнавальним та мотивом саморозвитку, що забезпечує стійке прагнення до професійного самовдосконалення.

Зміст навчальної діяльності повинен бути наповненим творчими, проблемними, евристичними ситуаціями, дослідницькими завданнями, що забезпечують засвоєння знань на продуктивному рівні за рахунок удосконалення технологій, методик, засобів навчання в науково-дослідній, практичній, проектній діяльності студентів. Під час реалізації змістового компоненту ключовим моментом є формування готовності студентів до порівняльного аналізу, методів, методик, форм, технологій навчання.

Особистісно-професійний компонент творчого середовища визначає готовність і здатність до педагогічної діяльності, причому такі особистісні якості й особливості майбутнього фахівця, як інтелектуальні, організаторські, моральні, емоційні, вольові, відіграють провідну роль. Крім того, майбутньому вчителю повинні бути притаманні такі особистісні характеристики, як усталеність, любов до дітей, вимогливість до себе, ерудиція, працездатність, гнучкість мислення, емпатійність, педагогічний такт, прагнення до самореалізації в майбутній професійній діяльності, самовизначення, самоактуалізація, професійна мобільність.

Професійна мобільність – це здатність ефективно реагувати на виклики сьогодення, адаптуватися до професійного середовища, опановувати сучасний методичний інструментарій. Професійну мобільність майбутнього педагога забезпечує високий рівень професійних знань, умінь, досвід творчої діяльності, готовність до реалізації оптимальних способів виконання освітніх завдань у галузі своєї професії.

Процесуальний компонент творчого освітнього середовища передбачає реалізацію студентом власної освітньої траєкторії, що

відображає знанняву складову і практичний досвід, а саме: уміння застосовувати традиційні та інноваційні технології навчання, проводити педагогічний експеримент, психолого-педагогічні дослідження, створювати власні методичні розробки уроків, позакласних заходів, уміння працювати з науковою, психолого-педагогічною літературою, порівнювати різні технології, методики, методи, прийоми навчання і здійснювати їх вибір залежно від умов навчального процесу. Діяльнісний аспект процесуального компоненту полягає в тому, що студенти мають оволодіти методикою та технікою проведення уроків різних типів, напрацювати прийоми результативного використання педагогічних технологій у практиці навчального процесу, творчо модифікувати методики навчання з урахуванням цілей, завдань та особливостей навчання біології.

Творче освітнє середовище – це також середовище спілкування, обміну інформацією, дискусій, колективного розв'язання проблем. Під час самоактуалізації у творчому середовищі відбувається розвиток особистісних структур студентів, набуття вмінь у діяльності та у взаємодії з іншими людьми.

Системоутворювальною складовою творчого освітнього середовища є комунікативний компонент, оскільки під час спілкування створюються суб'єкт-суб'єктні відносини, здійснюється наукова й педагогічна комунікація. Умовами вдосконалення професіоналізму майбутнього вчителя є розвиток здібностей викликати довіру, доброзичливо сприймати партнера за спілкуванням; співпереживати у спільній діяльності; конструктивно й тактовно критикувати опонента; передбачати і ліквідувати конфлікти; висловлювати справедливі судження; сприймати й ураховувати критику; правильно оцінювати ситуацію спілкування; здатність наводити найбільш вагомні аргументи, поважаючи думку співрозмовника; правильно сприймати та оцінювати пізнавальний досвід і психологічний стан співбесідника; уміння організувати й підтримувати педагогічний діалог. Реалізація комунікативного компонента забезпечить ефективне включення студентів у професійну взаємодію під час виробничої педагогічної практики.

Важливою педагогічною умовою професійного саморозвитку є педагогічний супровід діяльності студентів. Метою педагогічного супроводу є адаптація студентів до навчального процесу, спрямованість на здатність особистості самостійно вирішувати актуальні проблеми, пов'язані з вибором освітньої та професійної траєкторії, завдання розвитку й підвищення психолого-педагогічної та професійної компетентності.

Педагогічний супровід – це система підтримки студента в ситуаціях професійного вибору, що реалізується шляхом консультування, діагностики, методичної допомоги, участі у плануванні діяльності, організації взаємодії студентів із педагогічним колективом під час виробничої практики. Така підтримка діяльності студентів стимулює відчуття впевненості у власних силах та є умовою ситуації успіху в навчанні.

Під час підготовки студентів до практичної діяльності важливо створити умови для застосування вмінь та навичок, що є відображенням їх готовності до виконання професійних функцій. Необхідно організовувати практико-орієнтований навчальний процес у такий спосіб, щоб студенти мали можливість відчути впевненість у власних силах під час підготовки до практики. Практико-орієнтоване навчання включає: формування вмінь та навичок якісного опрацювання й оригінального представлення навчального змісту; використання дидактичних принципів та підходів (системного, структурно-функціонального, еколого-еволюційного, синергетичного); опанування продуктивними методами навчання; використання сучасних педагогічних технологій; розв'язання практико-орієнтованих завдань; застосування міжпредметних та внутришньопредметних зв'язків, на основі яких здійснюється інтеграція знань та способів діяльності; уміння здійснювати індивідуальний, диференційований, особистісно-орієнтований, діяльнісний, компетентнісний підходи; уміння включити учнів у навчальний процес та забезпечити корекцію знань. Під час практичних занять і на останньому етапі підготовки – виробничій практиці відбувається апробація професійної компетентності, закріплення вмінь і навичок, формування власного досвіду.

Формування потенціалу професійного саморозвитку майбутніх учителів біології спирається на систему цінностей, що є головним орієнтиром особистісної самореалізації та професійного становлення. Система цінностей включає мотиви, моральні переконання, ідеї, культурні традиції, світоглядні характеристики особистості вчителя, що становлять систему його ціннісних орієнтацій. Майбутній учитель повинен усвідомлювати цінності знань, досвіду, наукового і професійного світу, спілкування, самореалізації, можливості розвитку професійно-творчих здібностей. Створення ситуацій успіху, новизни в навчанні, почуттєвого сплеску та заохочення, використання методів емоційно-морального стимулювання, зацікавлення сприяють збудженню й актуалізації ціннісного потенціалу студентів, розкриттю та збагаченню духовних потреб, особистісного потенціалу, творчості у професійному світі.

Г. Печерська визначає педагогічні цінності як цінності освіти, її цілі, принципи, норми, що регламентують педагогічну діяльність і виступають у якості пізнавально-дієвої системи та слугують сполучною ланкою між суспільним світоглядом у сфері освіти й діяльністю педагога [10].

На наш погляд, систему цінностей педагога складають соціальні, особистісно-професійні та цінності професійного світу. Соціальними цінностями, що розкривають сутність педагогічної діяльності, є: відповідальність перед державою за навчання й виховання розвиненої самостійної, ініціативної особистості відповідно до суспільного запиту, творчий характер праці педагога, громадська значущість праці, можливість самоактуалізації, доброта і привітність до дітей. Цінності, що розкривають

специфіку професійного світу, створюються в результаті оволодіння теоретичними й методологічними основами педагогічної науки, педагогічними технологіями, провідними засадами, закономірностями та принципами побудови педагогічного процесу на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Під час навчання студентів важливо сформулювати в них особистісно-професійні цінності, що відображають здатність до педагогічної діяльності. До них належать особистісні, статусно-рольові та професійно-діяльнісні якості, морально-естетичні переконання, цінності, що визначають соціокультурну поведінку особистості.

Професійний саморозвиток майбутніх педагогів неможливий без сформованості професійної рефлексії. Рефлексія – це критична самосвідомість, процес розуміння особистістю інтелектуального, творчого освітнього потенціалу та нові знання про власні можливості соціально-професійної мобільності. Рефлексія дозволяє усвідомити власні помилки, напрями пізнавального шляху, проаналізувати досвід навчальної діяльності на основі аналізу якості освітніх продуктів, скоректувати свій освітній шлях, забезпечити найповніше розкриття здібностей у процесі фахової підготовки та можливість зрозуміти особистісно-професійну позицію, отримати нові знання про власні можливості соціально-професійної мобільності.

Вищим проявом професійного саморозвитку є творча рефлексивна діяльність як шлях пізнання своїх можливостей. Творчий рефлексивний розвиток передбачає вміння: самостійно вичленовувати й визначати педагогічну проблему, адекватно оцінювати її актуальність і складність; надавати оригінальну інтерпретацію навчального матеріалу, імпровізувати зі змістом та діяльністю; формувати особистісний педагогічний стиль; критично оцінювати власні й запропоновані ідеї, методичні рекомендації; порівнювати результати діяльності з еталоном. Професійна рефлексія визначає здатність до аналізу методів, засобів педагогічного впливу, прогнозування результатів власної діяльності та педагогічного процесу в цілому, що надає можливість учителю коригувати власну діяльність, мотивує до пошуку найбільш ефективних форм діяльності та стилю спілкування з учнями, стимулює самопізнання.

Професійний саморозвиток забезпечується педагогічними умовами та комплексом засобів, що задовольняють пізнавальні й духовні потреби особистості майбутнього педагога, сприяють актуалізації та вдосконаленню здібностей. Професійний саморозвиток, як спроможність особистості виявити в собі потенціал і застосовувати його в діяльності для успішного виконання своїх функцій, визначає здатність особистості до професійної мобільності й зумовлює перехід до вищої форми розвитку особистості – творчої самореалізації, під час якої відбувається втілення в життя здібностей особистості в соціально значущому виді діяльності.

Творча самореалізація можлива на основі інтеграції знань, умінь, досвіду з інноваційністю діяльності та імпровізацією, за умов збереження цілісності внутрішнього світу особистості, актуалізації психологічних ресурсів (воля, мотиви, мета) та формування необхідних якостей, здібностей, необхідних у професійно-педагогічній діяльності.

Висновки. Професійний саморозвиток – це усвідомлений, цілеспрямований процес максимального розкриття особистісного потенціалу майбутнього фахівця є результатом комплексу створених педагогічних умов і готовності майбутніх педагогів продовжувати самоосвіту, самовдосконалення в подальшій діяльності та розуміння перспектив професійної самореалізації.

Перспектива подальших досліджень полягає в удосконаленні теоретико-методичних аспектів самореалізації майбутніх педагогів у процесі фахової підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гандабура, О. В. (2014). Професійний саморозвиток майбутніх учителів початкових класів як педагогічна проблема. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, II (10), Issue 20* (Handabura, O. V., (2014). Future primary school teachers' professional self-development as a pedagogical problem. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, II (10), Issue 20*. Retrieved from: www.seanewdim.com.

2. Генкал, С. Е. (2012). Формування технологічної компетентності майбутніх вчителів біології. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 5 (23)*, 188–196 (Genkal, S. E. (2012). Formation of technological competence of the future biology teachers. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies, 5 (23)*, 188–196).

3. Гузій, Н. В. (2004). *Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти*. К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова (Huzii, N. V. (2004). *Pedagogical professionalism: historical-methodological and theoretical aspects*. Kyiv: National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov).

4. *Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки*. Режим доступу: http://www.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf. *National Strategy for the Development of Education in Ukraine for 2012–2021*. Retrieved from: http://www.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf.

5. *Новий тлумачний словник української мови*. Т. 4. (2000). К.: Аконті (New Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language. Vol. 4. (2000). Kyiv: Akonit).

6. Маркова, А. К. (1996). *Психологія професіоналізму*. М.: Міжнародний гуманітарний фонд «Знання» (Markova, A. K. (1996). *Psychology of professionalism*. International Humanitarian Fund «Knowledge»).

7. Митина, Л. М. (2002). *Психологія розвитку конкурентоспособної особистості*. М.: МПСІ; Воронеж: «МОДЕК» (Mitina, L. M. (2002). *Psychology of competitive personality development*. Moscow: MPSI; Voronezh: "MODEK").

8. Павленко, Л.А. (2008). Самореалізація творчого потенціалу вчителя в процесі формування національної еліти. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти, Вип. 19 (23)*, 106. Харків: НТУ «ХПІ» (Pavlenko, L. A. (2008). Self-realization of creative potential of the teacher in the process of formation of the national elite. *Problems and prospects of formation of the national humanitarian and technical elite, 19 (23)*, 106. Kharkiv: NTU "KhPI").

9. *Педагогический словарь*. (2008). М.: «Академия» (*Pedagogical dictionary*). (2008). Moscow: "Academy").

10. Печерська, Г. О. (2013). Професійні ціннісні орієнтації вчителів. *Психологічні науки, Том 2, Вип. 10 (91)*, 253 (Pecherska, H. O. (2013). Professional value orientations of teachers. *Psychological sciences, Vol. 2, 10 (91)*, 253).

11. Соколовська, С. М. (2011). Сутнісна характеристика понять «саморозвиток» та «професійний саморозвиток» особистості. *Професійний саморозвиток майбутнього фахівця*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка (Sokolovska, S. M. (2011). Essential characteristic of the concepts of "self-development" and "professional self-development" of the specialist. *Professional self-development of the future specialist*. Zhytomyr: Zhytomyr state university named after I. Franko).

РЕЗЮМЕ

Генкал Светлана. Формирование потенциала профессионального саморазвития.

В статье обосновываются педагогические условия формирования у будущих учителей биологии потенциала профессионального саморазвития. Профессиональное саморазвитие рассматривается как осознанный, целенаправленный процесс максимального раскрытия личностного потенциала будущего специалиста, что обеспечивается целым комплексом педагогических условий и средств, которые удовлетворяют познавательные и духовные потребности личности, способствуют актуализации и совершенствованию способностей. Отмечается, что высшей формой профессионального саморазвития является творческая самореализация, во время которой происходит воплощение в жизнь способностей личности в социально значимом виде деятельности.

Ключевые слова: профессионализм, профессиональная компетентность, профессиональное саморазвитие, педагогические условия, творческая самореализация, профессиональная мобильность, учитель биологии.

SUMMARY

Genkal Svitlana. Formation of the potential of professional self-development of the future teachers of biology.

The author of the article substantiates the pedagogical conditions of formation of the potential of professional self-development of the future teachers of biology.

The pedagogical conditions ensuring professional self-development of the students are defined as: established creative environment, the effectiveness of which is provided by a set of productive methods, forms of training, approaches, features of the educational process, creating a motivational field of professional self-realization; pedagogical support of creative self-realization of the students; an application of skills and abilities in professional activity; final self-determination and professional orientation of cognitive activity; formation of a system of values; development of professional reflection.

The basis of professional self-development is profound knowledge of the students: methodological (the basics of modern pedagogical and biological science, the contemporary ideas about the scientific picture of the world, actual problems of school biological education and ways of their solution); didactic (modern learning technologies, the ways of implementing the content and procedural components of the educational process, a didactic arsenal of productive learning: methods, forms, means of teaching and knowledge control); methodological (the requirements for a modern biology lesson, organization and conducting of laboratory, practical works, biological excursions, methods and techniques for the development of general and special skills and abilities); subject (features of structure, functioning, ecology, evolution of biological systems at different levels of organization,

particularly the current stage of development of modern biology). Future teachers should also learn a set of skills related to the subject area and learning technologies.

Professional self-development is considered as a conscious, purposeful process of maximizing the disclosure of the personal potential of a future specialist, provided by a whole range of pedagogical conditions and means satisfying cognitive and spiritual needs of the individual, promote actualization and improvement of abilities. It is noted that the highest form of professional self-development is a creative self, which occurs during the implementation of the abilities of the individual in the form of socially significant activities.

Key words: *professionalism, professional competence, professional self-development, pedagogical conditions, creative self-realization, professional mobility, teacher of biology.*

УДК 811.161.1.'243:378.018.43

Олег Качинський

Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна

ORCID ID 0000-0003-2236-4860

DOI 10.24139/2312-5993/2018.05/099-111

СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНА АДАПТАЦІЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ (МЕДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ) У ПРОЦЕСІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

У статті розглядаються проблеми соціально-культурної адаптації студентів-іноземців медичного профілю. Для оптимального проходження цього процесу надаються рекомендації з організації навчання, поради викладачам. Сформульовані вимоги до особистісних якостей як викладача, так і студента, необхідних для успішної соціально-культурної адаптації. Теоретичне узагальнення наукових розвідок дало змогу з'ясувати особливості іноземних студентів як специфічної соціально-демографічної та психовікової групи. Визначені особливості процесу їх адаптації в освітньо-культурному середовищі, а також засади соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу в умовах інформаційного суспільства.

Ключові слова: *соціально-культурна адаптація, іноземні студенти, дистанційне навчання, наукова проблема, освітньо-культурне середовище, соціально-педагогічний супровід, інформаційне суспільство.*

Постановка проблеми. Сучасний рівень науки постійно змінюється. Щороку з'являються нові дослідження, поява яких зумовлена необхідністю постійного прогресу суспільства. Не залишилась осторонь і психологія, що розвивається доволі швидкими темпами. Психологія стосується всіх сфер людського буття. Її називають наукою XXI століття.

Серед питань, що досліджує психологія, на особливу увагу заслуговує проблема адаптації, сутність якої полягає у визначенні успішності, надійності, стабільності людини в різних галузях її діяльності. Пошук шляхів оптимальної адаптації іноземних студентів до нової культури, нового